

№ 05-02-116
Датум 16.02.24.

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д-р Добринка Станчева Пейчева, д.с.н.

на

дисертационен труд

на тема:

„Изкуствен интелект и творчески професии: социологически проекции на настоящото и бъдещото им взаимодействие за придобиване на образователна и научна степен „ДОКТОР“

в професионално направление 3.1.Социология,
антропология и науки за културата

Докторант: Багрян Цветанов Маламин

Научен ръководител: проф. д-р Васил Киров д.с.н.

Основанието ми за участие в Научното жури се базира на официална заповед на директора на ИФС проф.д.с.н. Е.Ченгелова № РД-09-569 от 05.12/2023 за определяне на състав на Научното жури в съгласие Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и за заемане на академични длъжности в БАН и Правилника за прилагане на ЗРАСБ.

Информация за дисертанта

От биографската справка става ясно, че Багрян Маламин, който преди да стане докторант, е проявявал интереси в областта на дигитализацията и творчеството в областта на маркетинга, е получил магистърска степен в УНСС през 1993 г. по специалност „Икономика и управление на индустрията“. Магистърската ме степен обаче е в областта на маркетинг и рекламата на индустриалното предприятие“ и има отношение към настоящата му докторантската тема.

Багрян Маламин има участие в 7 престижни европейски научно-изследователски проекта, свързани с дисертационния труд в периода 2019-2023 г. По тематиката на дисертацията труд има 4 научни публикации, една от които с импакт фактор и 8 цитирания в чуждестранни научни издания. Има 5 участия с доклади в национални и международни конференции по темата .

2.Обща характеристика на дисертационния труд .

В дисертационния труд Багрян Маламин се и поставил една изключително значима и актуална цел да навлезе дълбинно и да опише вижданията и отношенията на хората с творчески професии към едно от най-дискутираните в съвременното ни комуникационно нововъведение - изкуствения интелект, както и да изследва възможните неговите положителни и отрицателни рефлексии. Целта на дисертацията, както я е формулирал докторантът, е да отговори на въпроса защо изследването на изкуствения интелект и проекцията на бъдещото му проявление, е важно за отношението на творческата индустрия към дигиталната трансформация.

Задачите - да определи възможни проблеми при упражняването на творческите професии, възникнали от дигиталната трансформация, да предположи и опише бъдещи нови дейности и изисквания към творческите професии, да определи мястото на изкуствения интелект в упражняването на професиите на преводачите, графичните дизайнери и копирайтърите, са напълно релевантни.

Проявленията на въздействието на изкуствения интелект върху творческите професии и техните параметри от общосоциален и художествено-творчески характер са резонен предмет на дисертационния труд

Колкото до обекта на дисертацията Маламин логично е съсредоточил своите усилия, от една страна, към онези дейности и професии, които потенциално пряко са застрашени от евентуалното прилагане на ИИ, от друга страна, от личното ангажиране на автора – работил е в рекламна агенция, където е изпълнявал дейностите на копирайтъра и преводача. За конкретен обект на изследователския интерес Багрян Маламин избира представители на няколко творчески професии – преводачи, графични дизайнери, автори на рекламни текстове и творчески концепции в маркетингови агенции или на свободна практика.

Днес е известно, че потенциалът който е заложен в ИИ заменя определени дейности, цели професии и конкретен труд. Обстоятелството, че човек може да вкара свои персонализирани настройки на ниво акаунт в Chat GPT и да го „накара“ да пише

в персоналния си стил на изразяване, а отговорите му да изглеждат максимално близки до неговите, е голямо предизвикателство за използването му в буквалния смисъл на думата.

Всъщност, както сам отбелязва докторантът, комуникационните технологии отдавна навлязоха в избраните професионални сфери - преводите са автоматизирани в интернет и качеството им се подобрява непрекъснато, налице са програми за редакционна обработка, включително и на английски език и пр.

Тезата, която успешно се защитава в дисертационния труд е напълно в унисон с актуалните позитивни становища в някои научни среди, конкретизирана за трите сфери а именно:

навлизането на изкуствения интелект в творческите професии на преводачите, графичните дизайнери и копирайъри няма да се отрази негативно върху бъдещето на трите професии – трите професии няма да изчезнат, а ще се променят. Изкуственият интелект е инструмент, който помага на творците да работят по-качествено и бързо.

Всъщност тезата на докторската дисертация е едно научно доказано допълнение към един от вечните въпроси за технологични промени досега, определяни като компромис, Фаустовска сделка – технологията дава, технологията взема.

Всяко предимство, предлагано от една нова технология води след себе си съответни недостатъци. Въпросът е да не се позволи недостатъкът да надхвърли по важност предимството, и предимството да си струва „цената“, която бихме могли да платим. Не случайно един от най-големите представители на медийната екология и познавачи на последиците от технологичните комуникационни промени Нейл Постман още в края на миналия век ни предупреждава *„да приспособим живота си, така че да впрегнем технологиите да отговарят на изискванията на културата ни, а не ние да отговаряме на изискванията на технологиите“*.... „Трябва да продължим с широко отворени очи така че ние повече да използваме технологията, отколкото да бъдем използвани от нея. *(We need to proceed with our eyes wide open so that we may use technology rather than be used by it)*

Дисертационният труд отговаря напълно на академичните стандарти. Спазени са всички законови и структурни изисквания за подготовката и приемането на труда като завършен. Налице е 192 стр. текст, включващ увод, 3 глави, заключение, използвана литература и приложения. Дисертантът е положил задължителните си докторантски изпити (с отлична оценка) и след предварителна вътрешна защита в

разширен научен състав е насочен от секцията, в която е зачислен, към публична защита пред Научно жури.

3 Оценка на научните и научно-приложни резултати

На базата на релевантно формулираните изследователски въпроси, целящи да изяснят промените в конкретни дейности, вследствие на внедряването на изкуствения интелект и наред с представената много добрата теоретико-методологическа научна картина за промените в труда, професиите и в творческите сфери, докторантът е предприел и реализирал в първа глава и теоретичен модел за двете предвидени авторски емпирични социологически изследвания Първото изследване, е посветено на отношението на българските преводачи към навлизането на изкуствения интелект, с което се изследва дали и доколко българските преводачи познават изкуствения интелект и как оценяват влиянието на технологиите за професията на преводача. Осъществено е по метода на отзовалите се в периода август – октомври 2019 г. като е реализирана онлайн анкета с 37 затворени и 7 отворени въпроса в платформата SurveyMonkey. Разпространена е чрез Facebook групи на хора със свободни професии върху три конкретни теми - използване на нови технологии, отношение към изкуствения интелект, ефекти за професията вследствие на употребата му.

Второто авторово изследване (август – декември 2021 г), акцентира върху отношението на дизайнери и автори на рекламни текстове към развитието на професията им и влиянието на изкуствения интелект. Първото (количественото) е проведено по метода на отзовалите се – анкета от 45 въпроса, от които 39 общи за респондентите от двете професии и шест конкретни за всяка професия, като изцяло са попълнени 35 карти. Подкрепено е и от шест полу-структурирани интервюта, проведени онлайн - посредством софтуер за онлайн срещи.

Оценката ми за първата глава на дисертацията е положителна в смисъл, че представлява една релевантна теоретико-методологическа платформа за разгръщане на останалите две научно-приложни глави Фундаментирана е на философията на „индустриалната революция“, като дигитализацията не е ограничена само до индустриалното производство, а и до културните процеси. Акценти са поставени върху най-значимите комуникационно-технологични дигитални развития: 1. Интернет на нещата 2. Big data. 3. Изкуствен интелект. 4. Адитивно производство (триизмерен печат). 5. Облачни изчисления 6. Киберсигурност. 7. Разширена и виртуална реалност.

Самото прилагане на изкуствения интелект, артикулиран чрез неговите фази на поява и развитие „тесен изкуствен интелект“ и „общ изкуствен интелект“. Резонно е стигнал до извода, че „дигиталната трансформация, развитието на медиите и технологиите за изразяване, забавлението (част от творческата индустрия) и отбраната (виртуална реалност, привнесена реалност) дават основание да се смята, че няма дейности, които да са останали подминати от навлизането на изкуствения интелект“.

В първа глава са изведени и някои отрицателни въздействия върху труда- върху потенциалната и реална заплата и измененията в работните места, върху *творческото разрушение*, позовано на Йозеф Шумпетер и върху създаването на нови работни професии, започнало още от самата поява на интернет и още тогава свързани с появата на нови играчи, на нови бизнес модели и пр.

Комуникационните развития в настоящия труд, включително дигитализацията, предизвикала епохални трансформации във всички сфери на социума са позиционирани безкритично, както вече споменах в рамката на индустриалните революции, в случая на четвъртата индустриална революция. Особено логично дисертантът разкрива, че са налице свързани концепции, които споделят обща цел за използване на цифрови технологии за стимулиране на иновациите, подобряване на операциите и създаване на нова стойност за клиентите.

Втора и трета глава са разработени също на високо професионално ниво.

Втора глава е посветена на емпиричното социологическо изследване на очакванията и нагласите на преводачите в България по отношение влиянието на изкуствения интелект върху професията им. В нея са поставени изследователските въпроси, методологията на емпиричното социологическо изследване, разкрито е отношението на преводачите към технологиите и е направено безупречно качествено обобщение .

В трета глава са разгледани съответно очакванията и нагласите на графичните дизайнери и копирайтъри в България по отношение влиянието на изкуствения интелект върху професията им . И тази глава е направена изключително професионално.

4. Оценка на научните и научно-приложни приноси

В дисертационния труд доказателствено е констатирано, че липсват съществени различия между трите професии към припознаването на изкуствения интелект като заплаха върху професиите, че има място и за изкуствения интелект, и за човешкото творчество. Изводите сочат, че „машините ще се използват, когато е необходима скорост, по-добра организация и по-висока ефективност, а творчеството ще остане за

хората. Машините ще творят, но в границите, които човек определя. Анализът на дисертанта сочи, че проведените емпирични изследвания не предполага унищожаване на работни места. Изследваните преводачи не смятат, че професията им ще изчезне, вследствие на навлизането на изкуствения интелект. Те го приемат като технология, която облекчава работата им – ще могат да работят по-бързо, което ще доведе до автоматизиране на рутинни дейности, те считат, че преводачите ще се превърнат в обучители на изкуствен интелект и редактори на преведени рутинни текстове. „Машините ще работят, а хората ще „творят“ – това се извежда като основното. Преводачите, българските графични дизайнери и копирайтъри не изпитват притеснения от навлизането на новите технологии.

Разликите във възприемането на изкуствения интелект са малки. Нюансите, които са открити са в настоящата информираност по отношение на техните възможности.

По време на изследването е изразено е мнение, което се споделя от автора, че бизнесът е този, който ще определи доколко тези професии ще съществуват в бъдеще. Счита се, че в момента, в който бизнесът започне да се справя без тях, ще отпадне необходимостта от тяхното съществуване и ще изчезнат за сметка на изкуствения интелект.

Прилагането на ИИ е проецирано в положителна светлина – приема се като технология, която облекчава работата, до автоматизиране на рутинни дейности. Очакванията са по-високо качество на създаденото от човека, по-висока създадена стойност.

Резултатите от дисертационния труд разкриват един съществен научен и приложен интерес за представителите на изучаваните професии и техните професионални организации.

Изводите могат да послужат при обучението на студенти в рамките на тези творчески професии, както и за разработването, например, на програми за квалификация и преквалификация.

В контекста на продължаващата технологична промяна и особено свързаните с дигитализацията промени в сферата на труда, поставените от дисертанта акценти в тяхното измерване и насоки на промяна е високо академично достижение които ще продължават и през следващите години. В този смисъл заслужават адмирации не само постигнатите анализи на дисертанта, но и бъдещите му намерения да продължи да изследва тези промени, имайки предвид „начина, по които те въздействат на определени групи – по отношение на възраст, пол и др. характеристики, незасегнати в

дисертацията Приемам самооценката за научни приноси на докторанта с редакция от мен

1. Направен е успешен социологически разрез върху навлизането на изкуствен интелект в потенциално може би най - застрашените творчески професии в България- преводачи, графични дизайнери и автори на рекламни текстове;
2. Осъществен е ценен социологически анализ на получени резултати с прогнозни предвиждания за състоянието и бъдещото на изследваните професии;
2. Реализиран е критичен анализ на съществуващи концептуализиращи теории за трансформацията на трудовия пазар в областта на трите творчески професии в условията на прилагане на изкуствен интелект ;
- 3 Разкрито е ново разбиране за промяната в традиционното разбиране за търсенето, и изискванията за адекватни и умения у творците и възможностите им за работа в конкретни контексти;
4. За първи път са осъществени социологически изследвания върху изследваната тематика, чрез които доказателствено се манифестира negliжиране на една от най-разпространяващите се тези за загуба на работни места, вследствие на навлизането на изкуствен интелект в тези сфери.
- 5.Артикулира се авторска прогноза, че изкуственият интелект не трябва да се възприема като заплаха за способностите за творчество, а по-скоро като инструмент , който ще даде нови възможности на творците, че автентичността на човешкото творчество ще бъде запазена;
6. Формулирани са препоръки към упражняващите изследваните професии, към техните професионални организации и към потребителите и клиентите им, които са фокусирани върху нуждата те да бъдат подготвени за иновациите и за навлизането на нови и все по-нови технологични комуникационни решения.
7. Като допълнителен принос прибавям и раздела за платформизацията, известна още и като юберизация, където освен извеждане на основните и характеристики, се представя ролята на социалните мрежи и са очертани тенденции.

5 Бележки и препоръки.

- 1.Препоръките ми са насочени към евентуални бъдещи опити за критично осмисляне на причисляването на развитията в обществата в т.н. „индустриални революции“, към които понякога неумело се прибавят далеч по-значими епохални развития. Още повече, че наличие за критични осмисляния са имплицирани в текста.

2. Считам за дискуссионно твърдението, че технологиите на дигиталната трансформация, каквото и да се има предвид, са *разрушителни*, защото *унищожават* вече установени *индустриални отношения, традиционни методи на работа и производствени вериги*. (63 стр.)

3. Препоръчвам да се прецизират някои текстове, включително и цитирания, отнасящи се за бъдеще време, които днес са вече факт. Въпреки направената уговорка от десеертанта, с днешна дата този тип текстове могат да се редактират. Имам предвид цитатите за общия изкуствен интелект на Joshi (2019) че за него все още се говори в бъдеще време. Или пък на Тодорова (2019, стр. 96 - 97), че за момента не могат да се дадат примери за него.

Препоръчвам бъдеща публикация на дисертационния труд

6 Оценка на автореферата

Авторефератът напълно съответства на дисертацията. Показани са умения за релевантно резюмиране и за открояване на съществените моменти от дисертационния труд.

7. Публикационната дейност на докторанта отговаря на държавните изисквания и служи за доказателство за висока степен на колаборация между научен ръководител и докторант. Представени са разделителни протоколи при съответните съавторски текстове.

Дисертантът има не малък брой участия с научни презентации в международни научни форуми.

В дисертацията дисертантът използва релевантна научна литература – чуждестранна и национална, с което се показва висока степен на познаване на съществуващата литература по темата на дисертацията.

Заклучение

Всичко положително, казано досега, ми дава основание да декларирам, че ще гласувам с „Да“ за присъждането на образователната и научна степен „Доктор на Багряна Маламин по научно направление 3.1. Социология, антропология и науки за културата, научна специалност 05.11.01- Социология, и препоръчвам на останалите колеги от Научното жури да гласуват също с Да.

Рецензент :

Проф. д-р Добринка Станчева Пейчева, д.с.н.

14.02.2024 г., София